

משך

בהר

חכמה

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לך שש שנים תזרע שך כו'. הביאור, כי דרך המוכר שדמו בעין רעה אינו רואה לנפשו כי יהנה הלוקח ממנה ירלה. כי לא יזרע ולא יקלור והארץ תשם ויחלבל הקונה. לא כן הנותן בעין יפה רואה שישמח המקבל ויכיר טובתו. ולכן הקדים שלא תדמו כי אני בעין רעה אליכם וחפץ שהארץ תשם. לא כן חלילה. שכל נותן בעין יפה נותן וכש"כ אנכי הבורא הכל. הבוחר בישראל עמו. וזה שאמר כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם. בסוף בעין יפה הוא מלא. שהש"ת אינו מלפני לתשלום גמול חלילה. ודאי כי אני נותן חפלי שתשביעו מטובה ותתענגו בה מרוב כל ורק זה מחקוטיה ושבתה הארץ שבת לך. שאתם הנכם אללי כאנשי קדש וארלכם קדש. ואפילו הארץ, שהיא שהיא לך חלה עליה שביעית. וזה הנוטע כרם להקדש חייב בשביעית (ירושלמי סוף מקום שהגנו) שש שנים תזרע ושש שנים תזמור ואספת כו'. ובשנה השביעית שבת שבתון. פירות. שהנהגה כל השש שנים ותאסוף תבואתה. וזה חפלי שתשבע מרוב טובה. רק בשנה השביעית שבת שבתון. שזה מחוקי התורה. המורים על ההשגחה וההנהגה הנכונה. אשר צריכה ד' תתן הארץ פריה לשלש השנים. שאלמלא אין טעם בשמיטה רק לקיים הנהגה הנכונה התמידים בשנה השביעית ד'. כש"כ שיש בזה כמה ענינים עמוקים מבינת אנוש. רק מושגים להשם האמיתי היודע כל. וזה שבת שבתון לך. והבן. **ויתכן** עוד, כי הירושלמי אמר שש טעמים ששביעית חלה על ההקדש. דהיינו בקדש הפקדו לנדרו. והיינו שכוון ששנה מקנה אם הקדישה יולאה ביובל. שאין מקדים אדם דבר שאינו שלו. כדמפרש בערכין. שאינה של מקדש רק עד יובל. כן בשביעית אינה שלו. ומי שמקדים כרמו היה כהקדישה כמה שאינו שלו ובאילו קדש הפקדו לנדרו. לכן אמר הכתוב שלא תדמו שהארץ שלכם לזרעה ולזמור ואח"כ המלוא עליכם להשמיט שנה אחת. ולכן אם קדש ההקדש. הרי על הקדש אינו חל שביעית. וכמו נטע כרם להקדש פטור מן הערלה. וכן הקדש חיה ועוף ושחטן פטורים מן הכסוי. הואיל וההקדש קודם לחיוב מלותיו. לא כן. רק תיבך כי תבואו חרעו שתשבות הארץ שבת לך. ומתחילה אינה קטויה לכם על שנה שביעית. והיא לכם רק על שש שנים. ומיובל השנה השביעית בא מהחלת ביאחכם בראשית השש שנים ולכן חל אף על ההקדש ואף דבר שלד' חל עליו שביעית

ונאכלים פרותיו בלא פדיון. ודו"ק. ונכון בלשון הכתוב: **ובתו"כ**. שבת לך כשם שאמר בשבת בראשית שבת לך. כך נאמר בשביעית שבת לך. עיין רמב"ן. אולם לענין נראה דרינא אחי לאשמעינן. דכמו דקדושת שבת חלוקה מקדושת יו"ט. דשבת קביעה וקיימא ויו"ט ישראל מקדש לה. ובידע להקדים זמנו או לאחריו. לא כן שבת קביעה וקיימא (עיין בינה י"ז). כן חלוקה קדושת שביעית מקדושת יובל. דכל מה שנוהגת בשביעית נוהג ביובל. רק דיוכל תליא אם לא תקעו או לא שלחו עבדים לחירות. או לא החזירו קרקעות. או מותר בחרישה וזריעה ואינו יוכל כלל. כמפורש לקמן ובריה דף ט' ע"ב. וכן פסק רמב"ם להלכה פ' יו"ד משמיעות. לא כן שמיטה הוא קדוש בעלמותו ואפקעתא דמלכא הוה ואינו תלוי בקדושת ישראל. לכן גבי שביעית קאמר שבת לך ואף אם לא ספרו מנין השנים ולא השמיטו. וגדרו שדומם בציבנים. כו"ז הוא הפקר ופטור ממעשר ואפקעתא דמלכא הוא. [ומזה מוכרח דלא כשיטת רז"ה. דלר"ך לקדש שביעית גי']. ועיין מהרי"ט. שהאריך הרבה בזה. לא כיוכל כתוב בו וקדשתם. שאתם מקדישים אותו. כי יובל היא קדש תהיה לכם. וכמו שכתוב גבי ימים טובים מקרא קדש יהיה לכם. משום ששמיטה מורה על חידוש העולם. כי לי הארץ כמו שבת. אבל יובל מורה על שלוח עבדים. שזה כליאת מלרים. וכיו"ט שהוא זכר לליאת מלרים. ודו"ק. ואם היא יובל אז לא תקלרו ספיחיה כו'. נזיריה. אבל בשביעית כתוב קלידך ונזירך. שהאדם מוכרח שלא לזרוע ולא לזמור. רק ביובל תלוי אם הוא יובל. וכמוש"ב שטעו ב"ד הדברים האלו.

ויש בזה דברים עמוקים ע"ד האמת נטועים על שדמות הוזה"ק ומהם פ' תלוי. בשנת החמשים תשובו. דא עלמא דתשובה. ודא עלמא דנפיק מניה תורה. וז"ל הוזה"ק ההוא יומא דעלעא דליהו יומא דחמשין דשליט על מ"ט יומין רזא דכללא דאורייתא בתשעה וארבעה אנפין וכדן ההוא יומא עלאה כו'. אפיק אורייתא כלילא במ"ט אנפין. עכ"ל. וזה שאמר שאלו לחכמה נפש החוטאת תמות כו'. תורה כו'. יקריב קרבן. והענין עמוק. וזה אל תבזו כי זקנה אמן. וזה סוד תורה שבע"פ וגבוה מעל גבוה יש לדבר בזה. ואכ"מ. והוא עלמא דחירות. כמוש"ב הוזה"ק וחמשים ילאו בני ישראל ממלרים. היינו סוד חמשים. וזה דכתיבא באורייתא חרות על הלוח חירות משעבוד כו'. חירות ממלאך המות. ודו"ק בכו"ל. ולקמן יבואר שפני

משך

בחר

חכמה

קיום 287

כו' או אפשר שהיא סברה שלישית שמלאכה הגאונים בשם מקום. עכ"ל. ולפי' יאיר לנו כאור נוגה. והדעת שלישית המכרעת הוא דעת התו"ם. דיליף מן קרא דש' שנים תזרע שני זרעים עולים כו' אי"כ בבית שני שלא נהגו בה יובל. שאין כל יושביה עליה ומותרת בתרישה וקלירה היא עולה למנין שזבי' אבל סוגיין דערכין קאי לרבנן דמייתי בנדרים ס"א מבריייתא דיליף יובל היא שנת החמשים שנה ואי אחת מונה אחת אף בזמן דלא נהגה יובל וכמו דכתיב שנת החמשים כו' תהיה לכם. ודו"ק בכ"ז:

והיתה שנת הארץ לכם לאכלה מן השבות אחת אוכל ואי את אוכל מן השמור כו'. ולכאמחך ולמיה אשר בארץך תהיה כל תבואתה לאכיל אף השמור: **והיו** לך ימי שבע שבות שנים תשע וארבעים שנה. בתו"כ ומנין עשה יובל אעפ"י שאין שביעית ת"ל והיו לך כו' תשע וארבעים שנה דברי ר' יהודה וחכ"א כו' והיובל אינו נוהג אלא"כ יש עמו שביעית. פירוש. דתשע וארבעים שנה הוא ענין היקף ששנים כולם בזירוף חדא. וגמאל דלפי הפשט שנים שכולן כל התשע וארבעים שנה הם אינן יובלים ושנת החמשים הוא יובל. וכ"ז הוא לרבנן. אבל לר' יהודה לא נוכל לומר כן. דהוא סבר. והוא ר"ש פרק קונס י"ן ובערכין. דשנת היובל עולה למנין השנים. וא"כ בהקד' תשע וארבעים שנה השנה הראשונה הוא יובל ובמה המה שנים. לכן מפרש. דאם אין שביעית וכולן שנים. שאלו שנות שמטיטה ג"כ תהגה יובל בשנת החמשים ודו"ק: **ביום** הכפורים תעבירו שופר וכו'. בתו"כ ביום הכפורים אפילו בשבת כו' יכול אף תרועת ר"ה תהיה דוחה את השבת ת"ל בעשור לחודש כו' אלא בעשור לחודש דוחה את השבת בכל ארלכם ואין תרועת ר"ה דוחה שבת בכל ארלכם אלא ב"ד בלבד. הנה בסוגיא דר"ה דף ל"ב פריך רבא חדא אי מדאורייתא במקדש אמאי תקיינין. וזה לא קשיא לפום דרשא דתו"כ. דרק מכל ארלכם אתמעוט. אבל קושיא השניה כו' הלא לאו מלאכה היא קשה על הך ברייתא. ולומר דאסמכתא הוא דחוק. וגרסה דקאי הך ברייתא כהך דסבר ר' אליעזר בשבת דף קל"א דשופר וכל מכשיריו דוחין השבת. וא"כ לעשות השופר. דהוא באופן דאיכא מלאכה. וע"ז קאמר שפיר. דשל ראש השנה אינו דוחה בכל ארלכם. וזה נכון דסתם ספרא ר' יהודה וחב"בין עליה שמעתתיה דר' אליעזר רביה דאביו (מנחות יח). [וראיתו בקרית ספר להמב"ט שפחד בזה וביאר דמכשירין דמי אף בשבת. יעו"ש. משום דאינה רק מייבול ליובל].

אבל

שמפני ששבת הוא בעלמא מורה חדוש העולם. לכן לא לריך קדוש ב"ד. וזה הטעם גבי שביעית נמי וכמו שנתבאר:

שש שנים. ענין השנים כימי בראשית. וכן אמרו כשם שנאמר שבת לר' בשבת בראשית כן בשמיטה. ולזה ביום שליש וביום שני נאמר כי טוב שני פעמים. לכן בשנה השלישית ובשנה ששית לריך לתן מעשר עני ולהטיב לזולתו. וזה רמז נאה:

שבת שבתון יהיה לארץ. כלל והדר פרט שדך ל"ת וכרמך ל"ת שנת שבתון יהיה לארץ חור וכלל. הוא כלל על כל תבואת הארץ והיה שביטה מכל מיני מחסר ועסק ופריעת חוב וכיו"צ. רק פרט והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך וכו'. כן עיקר פשוטו. דשם שבתון בשבת ומועדים הונח על שביטה מעסק ומשא ומתן. כמו שנות נחמיה ואע"ד ביום מדרס ליד כו'. ולכן לא כתוב בפסח ושבועות. מפני שהוא עת קליר ועדיין לא נאספו התבואות והפרות. ואין בהם ממכר. רק במועדי תשרי. שכבר נאספו וגמרו יובל השדה והאילן והחל המשא ומתן כתב שבתון מכל ממכר ועסק. ועיין רמב"ן ודו"ק:

ובתו"כ יכול אף שנת היובל תהיה עולה למנין שני שזבי' ת"ל שש שנים תזרע שדך כו' שני זרעים עולות ממנין שני שזבי' ואין שני היובל עולות מאנין שזבי'. בזה אנו רואים דלא כמו שחשבו רבותינו בעלי התוס' ב"ה דף ט' ע"א ד"ה לאפוקי. דלרבנן דפליגי על ר' יהודה ע"כ סברי דלא כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקאי. דיוכל משמט מתחלתו. דהבא חזינא. דתו"כ סבר כר' ישמעאל בנו של ריב"ב לקמן פ"ב פסקא א' וסבר דיוכל היא שנת החמשים קא אחי דאין מקדישין בסופה. כמפורש לקמן פ"ג פס' א'. ובכ"ז אין היובל עולה למנין מהך קרא דשש שנים תזרע כו'. והא דדחינן להך ראיה בנדרים ס"א מועשת התבואה לשלש שנים עיין לקמן בתו"כ פ"ד פס' ו' ד"א לשלש השנים לשמיטה וליוכל ולמולאי יובל. דפירושו דחשיב שלשה שנים שלמים. ולק"מ קושית ר' יהודה. וכן סבר הרמב"ם להלכה. **ובזה** זכינו לגלות סוד מופלא. דהגאונים ז"ל המליאו דין חדש במנין השמיטות. ומרן השליט בבס"מ גילה טעמים ז"ל. דסברו שבזמן שהיובל נוהג עבדי כרבנן ואין היובל נכנס במנין השמיטות. שמאחר שקדושת היובל לחוד כו'. אבל בזמן שאין היובל נוהג. כיון שאין קדושה נוהגת בו יותר משאר השנים דין הוא שיכנס היובל בכלל שני שבועות. כיון שאין לו קדושה כו' וגמלא. שסברא זו שאני כותב דלא כמתן

משך

בהר

חכמה

דלר' יהודה אין בין יובל ליובל הבא אחריו אלא ארבעים ושמונה שנים. דיובל הוא נכנס במנין השמיטות ובמנין היובל. ובאמת הוכרחו לפרש כן. דכן מבואר סוגיא דערכין דף ע"ב ע"ב לימא רבי כרבנן ס"ל כו' דאי כר' יהודה ס"ל סלע ושתי פונדיונות מצעי ליה. ויעון רש"י שם דמבאר. דאין רק ארבעים ושמונה שנים בינתיים. אמנם מדברי ירושלמי קדושין פ"ק הל' ב' ברם כמ"ד היובל עולה ממנין שבע פעמים שהוא בא באמצע שבע. ומפרש דיובל עולה למנין שבע שנים של השמיטה. ובכ"ז מנין תשעה וארבעים שנה אחר היובל ושנת החמישים מקדשין ליובל. דנמלא דיובל ראשון ששאו ישראל בארץ היה אחר שנת השמיטה תיקף. ויובל שני היה שנה שניה של שמיטה ואח"כ השנה השלישית של שמיטה. ולפעמים אשתכח. דשנת השמיטה היא שנת היובל גופיה. ובאוצר באורים סימן ס"ז פירש כן אליבא דר"י מסבירא דנפשיה ולא ביאר שזה פלוגתא בין התלמודים. ובאמת לפי הירושלמי איש מה דאמר לדבריהם הרי הוא אומר ועשת את התבואה לשלש השנים הרי כאן ארבע. דלדידה מאי ניחא. וכבר הרגיש רש"י שם. ולפ"ז איש. דלא נמלא היובל אחר השמיטה. רק בפעם בשבעה יובלות. אבל לרבנן כל שנת יובל סמוך לשמיטה. ודוק. ומדויק לר' יודא שנת החמישים שנה ולא שנת שבע שבתות שנה. דבפעם השני יהיה רחוק מהיובל שנה.

ובזה מדויק לשון הפסוק וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים. שבע שנות פעמים. כי לר' יהודה ביובל השני הלא היו שבע שנות שמיטה. ולא היה בין יובל ראשון ליובל שני רק ארבעים ושמונה שנים. ולריך להיות עוד שנה בינתיים. שהיו תשעה וארבעים שנה [לכד שנות היובל]. וזה שאמר שבע שנים שבע פעמים. והתור"ם שמפרש. שיכול שימנה שבע שני שמיטה רגופים אינו כר"י. ולפ"ז איש מה דפליגי ר"י וחכמים אם מניין יובל אעפ"י שלא שמרו השמיטות. דלר"י הן שני מנינים נפרדים שונים זה מזה. ולכן לא תליא זה בזה. ולרבנן. דלעולם מניין שבע שמיטות ואחר זה עושין יובל תליא זה בזה. וזה נכון. וכל השמועות דפ"ק דע"ג ודפרק ב' דערכין אח"כ כולו שפיר אליבא שיטת הירושלמי. רק הך סוגיא דפרק אין מקדשין. ודוק. ושנת שמונים שנה מקדשים. אף שאינו סמוך לשנת השמיטה האחרונה. רק מכל חמישים שנים מקדשין שנה אחת. ודוק.

ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו. פשטא דקרא דמורה לנו התועלת. שאז כאשר ישובו איש אל אחוזתו הרי הפיזור בין

אבר קשה לפרש. מדויק מהא דקאמר עמי אפילו בשבת שימ אין כו' הולאה ליוהכ"פ. איכ קשה ל"ל למשריא הבא בשבת. הא מדשרי ביוהכ"פ היי שרי בשבת. דהא לא סבר טעמא דהכשרו בכך. וליע. והיה נראה לי לפרש משום. דאיכא מ"ד בירושלמי. דאם הגריל ד' זוגות ליתן מאחד מהם על הפרכת ומאחד על בין הבדים כו'. דכולן משתלחין. ובכ"ז לא שייך הכשרו בכך. דאחד מכפר ג"כ. וסגי ליוהכ"פ באחד. ואמאי לריך קרא לשבת ושפיר מדויק דפרס. אך יש לדחות. דהויא שאני יוהכ"פ דהואיל ואשתרי אישתרי. אבל גבי שבת לא אישתרי כלל. אמנם זה תלוי אם אמרינן (זכמים ל"ב) היכי דהוי מתורת היתר הואיל ואשתרי אישתרי יעו"ש. דפליגי בזה אביי ורבא ודוק. אך נראה לענ"ד משמע מירושלמי. דמאן דליקף משבתון זכרון תרועה. פירוש. דבשבת אינו לריך לתקוע מן התורה. איכ היי אפילו בשבת פירוש. דחייב לתקוע ג"כ. ודוק כי קארתו. אך לפ"ז יקשה טובא הך דתניא בחולין פ"ד ע"ב תקיעת שופר יוכיח שאין ודאה דוחה שבת כו'. אם נאמר בעשור הוא. וכן הירושלמי מביאו במסכת ביאה. עיי"ש היטב: **ביום** הכפורים תעבירו שופר כו'. אם נאמר בעשור לחודש אינו יודע שהוא ביוהכ"פ. נראה דיוהכ"פ מכפר בלא תשובה על כל העבירות. אולם מה דשייך לקדושת היום אחר דאין יוהכ"פ מכפר בלא תשובה. כמו לא קראו מקרא קדש ולא התענה בו כו'. ולכן אחר שהעברת שופר נחשב מקדושת היום. ואם לא תקעו בשופר אין יוהכ"פ מכפר בלא תשובה. שזה שייך לכפרת היום. ולכן כתב זה על תקיעת שופר לבדי. לא על שילוח עבדים ועל חזרת שדות אחוזות. שזה דברים שבין אדם לחבירו ואין יוהכ"פ מכפר בכל העבירות. ודוק.

ובזה יבואר ירושלמי רה"ש פרק ראוהו ב"ד הל' ה' א"ר הילא לא נענשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים. דהא הוא דכתיב מקץ כו'. והענין. דואת עבירה שבין אדם לחבירו ואין יוהכ"פ מכפר. ואף אם היה צולגוס נראה. משום דעיקרו ביוהכ"פ. שביוהכ"פ מוקעין ומשלחין דרורי. הוי כמילא דיוהכ"פ גופיה. דאין יוהכ"פ מכפר. וכדאמר בשבועות י"ד מודה רבי בכרת דיומא. והיה כל מילא דיוהכ"פ גופא אין יוהכ"פ מכפר בזה. ודוק.

וקדשתם את שנת החמישים שנה. דפרק קונס פליגי בזה ר' יהודה ורבנן מכאן אמרו אין יובל עולה למנין שבע ר' יהודה אומר יובל עולה למנין שבע. הנה הקדמונים נחלקו. דטולס פירשו

לכהנים ביוצלי א"כ כי פדה הבן נמכר לו זכות וכח שהיה להקדש בה ולא תחזור לאביו ביוצלי קמ"ל. דין בנו כאלו פדה הוא ולכן תחזור לאביו המקדיש. וכן שנינו במשנה דערבין ו"ב. ודו"ק. (וברש"י ג"כ ע"ס יע"ש שוב מלאתי כן הגירסא בילקוט:

ובי תמכרו: ממכר לעמיתך או קנה. חסר מלת קנייתם. ולדברי ר' יהודה דקונה מן הסגר סרסור אין לו אונאה איש. דעל המוכר הזהירה תורה על המוכרים דרך סרסור. וזה בין על הסגר הראשון בין על הסגר השני הסרסור. שלא יאנו את הלוקח. אבל או קנה רק מן הראשון. אבל מן הסרסור. שזה דרכו שמוכר ולוקח אמרינו. שהוא בקי. שערי לא שהה בין קנייתו למכירתו. והאי דזבין בזול משום דאיתרמי ליה זבינתא אחריתו ולריך למעות לחזור ולהשכר. וזה מדויק בפסוק וכי תמכרו ממכר שני מוכרים על דבר אחד וזה דרך סרסור וכמוש"כ ועיין פרק הוהב ג"א ודו"ק.

רפ"י רוב השנים תרבה מקנתו כו' ולא יהיה ערך המכירה ושויה לפי לורך הלוקח. שאם יחפור בה עד התהום אז יתן לך יותר כו'. וכן הגירסון. כי [רק] מספר תבואות הוא מוכר לך. ולא רשאי הלוקח לחפור בורות ומערות. כמו שאמרו בירושלמי סוף פרק השולח יע"ש:

ועשיתם את חקותי כו' וישבתם על הארץ לבטח. כי יש שני שנאות להלאום האחת מלד שנאת הדת המפרדת בין העמים. והשנית מלד שנאת הקנאה מהעושר והמעלה. לכן אמר ועשיתם את חקותי כו'. כי כשתשמרו התורה בכלל. תסוכך ההשגחה עליהם. שלא יהיה עליהם שנאת הדת. ואכלתם לשבע כו'. שאז לא יהיה עליכם שנאת מלד הקנאה כי תהיו מלאים כל טוב ולא יחמוד איש את ארצו. ודו"ק:

והארץ לא תמכר ללמיתות כי לי הארץ. רש"י פירש. שזו אזהרה ללוקח. שצבא היוצלי לא יחל הלוקח כובשה. ולפי זה קשה הא יוצלי אפקעתא דמלכא וגמלא דהוי השדה של מוכר ותו כי כובשה הוי גולף. ועובר משום לא תגזול. ועיין שבת פ"ה בתוס'. ואכמ"ל. ויתכן לפי מה שפירש רש"י דקרא הסמוך ובכל ארץ אחוזתכם גאולה חתנו לארץ. שזה קאי על כל דיני הפרשה הסמוכה. שצדקה גואל המוכר בעל כרחו של לוקח לפי מספר שנים שעד יוצלי. וכן קרובו גואל בעל כרחו של לוקח. ובית ע"ח גואל עד שנתו בעל כרחו. שגאולה היא פדיה בדמים. כן ע"ז נאמר הלאו שאם אין הלוקח רוצה להחזיר למוכר בכיוון השנים שאכל אם בא לגאול. ובבית א"ח

חיי המשפחה בא ממסנות הזמן. אשר מרחק אחים זה פונה ללפון וזה לדרוס לבקש טרפו ומוצוי אמנם אם ישובו איש אל אחוזתו. ישובו בתי האבות לדור במקום הורישם אבותם ויתלקטו אנשי המשפחה. אשר מכרו אחוזותיהם ונתרחקו זה מזה:

יוצלי היא שנת החמשים שנה. פליגי בראש השנה אם יוצלי שלא לחרוש ושלא לזרוע תלוי בתקיעה או בשילוח עבדים. וגרסה. דפליגי בערבין בפסוק זה דור דורשין מבקשי פניך יעקב. דפליגי אם דור לפי פרנסו אם פרנס לפי דורו. לענין תוקפא וניהוחא [ובזה פליגי בירושלמי תעניות פ"ב ר"א ורבנן. אם חטא הנשיא הגדולה קיימת או לא. עיי"ש בקיע. והפירוש שחטאו הלמד והמלמד. הב"ד והלבוש. ודוק שם במה"פ]. והנה אם יוצלי יהיה בחרישה וזריעה. הלא לריך לבדך השי"ת על שנת מי"ט ל' ר"א עד בוא החמד. ואידך סבר אם ישראל שלחו עבדים והחזירו עדותיהם. תו השנה מתברכה. וזה סבר אם ישראל תקעו בשופר וב"ד עשו מלדיהן. אף שהדור לא עשו ג"כ היא מתברכה. שהדור לפי פרנסו. ודו"ק: **כי** יוצלי היא קודש תהיה לכם כו' בשנת היוצלי הזאת תשובו איש אל אחוזתו. יתכן דמורה טעם קדושת הארץ ביוצלי. שלא תזרע ולא תאסף. ויהיו פרותיה מופקדן לכל. כדי שלא יהיה קשה על יצר האדם להשיב השדה. שצבר קנה והוחזקה בידו להחזירה לזרעו המוכר. לכן אמר להיות הפקר בשנה זו לכל ולא תזרע כו'. ודברה תורה כנגד ילדיו. ודו"ק:

מן השדה תאכלו את וכו'. פירוש ראב"ע. שתוליא לכם השדה. דמפרות. שהן תוך הבית משנת השמיטה מוכרת לבער. ואי אחת רשאי לכווס משביעית לשנת היוצלי. שלאחריו. דאוכלין בזמנים עד הפורים וכו'. וא"כ ביוצלי כבר כלה מן הבית ואין לאכול רק מה שתוליא השדה. ולא משנה הקודם. וזה פירוש התור"כ למענין. ודו"ק:

בשנת היוצלי הזאת תשובו איש אל אחוזתו. כיון אל אחים החולקים בירושת אביהם. דמחזירין זה לזה ביוצלי. ולא יאלתה השדה מהמשפחה. שיתכן לאחר ואיש אל משפחתו כו'. ולכן אמר בשנת היוצלי הזאת. שלאחר היוצלי חוזרין לחלוקתן כמו שהיו כמו שפירש רמב"ם. לא תחבטל חלוקתן מכפי שהיה. ודו"ק: **ובתו"כ**. בשנת היוצלי הזאת וכו' לרבות (המוכר) שדה ועמד בנו וגאלה. שתחזור לאביו ביוצלי. וגרסה ברורי. דט"ס נפל וז"ל [המקדיש] שדה ועמד בנו וגאלה שתחזור לאביו ביוצלי. וטעמו דהוי אחינא. דכמו דאילו היה ביד ההקדש הלא היה יולא

חכמה

בהר

משך

תשובו לרבות המתנה: פירוש: שהטעם שאיש אל משפחתו שיך במתנה. ודוק:

ואיש כי לא יהיה לו גואל. וכי יש לך אדם בישראל כו'. ואין יכול לפרש בגר שירש את אשתו או את אמוי דה"ל למכבד ואם אין לאיש גואל. וכמו בגזל הגר שאין לו מכבד כיון שהוא גר אבל באמרו לא יהיה לו גואל מורה מאיזה סבה מקריית: העמידה להיות ממקרי הזמן וילדי יום. ודוק: **קשה** לי על ר"מ דסובר דמתנה אינה אינה כמכר, היאך יפרש קרא דיוחזקאל וכי יתן מתנה כו' לאחד מבניו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לגשיא כו'. וגראה משום: דנחלת הגשיא היא מתרומת הקדש ולא ניתן להגשיא רק על אופן זה: שיהיה לו ולבניו אבל אין לו רשות לתת לעבדיו לעולם. ועוד אפשר: דהפירוש ושבת לגשיא דשנת הדרור יולא העבד לחירות: שלא נתן רק להעבד כל זמן שהוא עבדו [והכוונה על עבד עברי ממש לא על אחד מהעם] אבל כי נפיק מניה: לאפוקא לא יהיב ליה מתנה: וכדאמרו גבי לקיט סוף פרק נערה שנפתתה: יעו"ש דשם פלוגתא דרב ושמואל: לכן ושבת לגשיא. ודוק:

ויצא ביוכל ושם לאחוזתו. בתורכ אף מן ההקדש. עיין מש"כ הק"א שיוצאת לכהנים. ובמכ"מ כונת התוס' ברורי דאם הקונה השדה הקדישה ואינה בידו רק ביד ההקדש: בכ"ז נפיק מיד ההקדש: שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ומפורש לקמן פ' בחוקותי: ששדה מקנה אם הקדישה יוצאה ביוכל: רק תמן כתיבא ואם את שדה מקנתו כו' יקדיש לר' וחישב לו הכהן כו'. היינו אם פדאה המקדיש: ובתריה כתיבא ובשנת היוכל ישוב השדה: והיינו אם פדאה: המקדיש חוזרת לבעלים ביוכל כאלו לא הקדישה: אבל מיד ההקדש: היינו שלא נפדית אימא דאינה יוצאה מהקדש בלא פדיון. וכזה כתבו תוס' בעריכין דף כ"ז ע"ב ד"ה שדה מקנה כו' לפוס רביטא משמע אם גאל האחר מהגזבר כו' אלא שעדיין הוא ביד הגזבר תלא בחנם לבעלים הראשונים כו'. ועיין מל"מ בזה: לכן קמ"ל קרא ויולא ביוכל אף אם הוא כעת ביד ההקדש: שהקדישה הקונה: בכ"ז תלא ביוכל חנם ושם לאחוזתו. וק"ל.

ויש לחקור לר' שמעון דדרים טעמא דאינו גואל לחלואין ואינו לזה וגואל משום דתחזור ביוכל: איך הדין במקדיש שדה מקנה שחזרת ביוכל אם גואלה לחלואין: או דלמא בזה שזה הקדש להדיוט: כמו בהדיוט אינו לזה ואינו גואל: כך בהקדש שכלאו הכי

אינו רואה בתוך שנה להחזיר בדמי ממכרו: שמחזיר לו המוכר: וכן בלויים ע"ז עובר הלוקח משום לא תמכר ללמיתות: כיון שאינו רואה להניח לגאול הממכר וזה נקרא ללמיתות: שנחלט לו המכר ורק ברצונו תלוי הדבר: שאם ירצה ימכר לו: וזה עובר הלוקח: ובבתי ערי חומה: שאחרי שנה אינו יכול לגאול בעל כרחו כתוב: וקם הבית ללמיתות. כן נראה לדעתנו. ובהו יחזאר התיכ על סיוס הפסוק כי גרים ותושבים אחס עמדי: דיו לעבד שיהא כרבו: שחמיה דנראה דדריש שגם הרב הוא גר והמקרא לוח כי לי הארץ: ולפי"ז א"ש: דהתורה חששה במקדיש שדהו: שלא יעלה עליו אחד על הדמים או הגזבר בעלמיה: לכן אמרה תורה המחיר היותר פחות שלע לשנה לכל הפירות והמקדיש יוסיף חומש: ופודה בעל כרחו של גזבר: ולא יוכל שום אדם להעלות בדמים. ומהו למדו למשכנתא בנייתא בדמים מועטים: אע"ג דקא אכיל פרי טובא (פרק איזהו נשך ס"ח) וזה שהמקדיש גואל בעל כרחו דגזבר: ולא יוכל הגזבר להשהות השדה ולפדות הפירות: וזה שאמר כי גרים אחס עמדי: שגם לגבזה לא ניתן רשות לכבוש הקרקע ושלא לגאול אם ירצה המקדיש: וזה אחס עמדי: שכוון שרשות גבזה בזה בחינת גר: כן אחס: וזה דיו לעבד שיהא כרבו: שהלוקח שדה אחוזתו לא יחזיקו עדיף מדין הקדש: אם הקדיש שדה אחוזתו.

וע"ז ותושבים אחס עמדי סיים כשתיהו שלי הרי הוא שלכם: שכל זמן שלי הארץ תהיו גרים בה: ויותר פ' פשוט כה"ש משאנך: שהכוונה כשהיא שלכם ה"ה שלי: ופירושו: אם אין כל יושביה עליה: שגלו השבטים או כביכול אין השכינה מזויה ואין כאן כי לי הארץ: ואז ליכא דין יובל לחזרת שדות להמוכר: רק הוא לחלוטין ביד לוקח ואין היוכל נוהג: וזה הכוונה שתושבים אחס עמדי: שכשאלו אחס יושבים גם הכבוד מחלתק: ואז אין היוכל נוהג: ובינה הלשון דרך כבוד ודוק:

וגא'ל את ממכר אחיו. פירוש: שמהגואל יולא ביוכל ורק מה שמכר: הוא שני תבואות זה שיך להגואל: אבל כיון שמגיע היוכל: שזה לא מכר: שהרי חוזרה אליו זה אין שיך לגאול: ובספרא דריש ממכר לרבות המתנה. ובגמ' דילין יליף מתשובה: וגראה לי דדרים מאיש אל משפחתו תשובה: שהם שהטעם כי לא תמכר ללמיתות אינו במתנה: שמכר הוא מחמת אונס: שגריך למנוות: כדאמר פרק חזקת הבתים מ"ח ולכן הוא חוזר ביוכל כמו עבד כיון שלא היה מרצוני: אבל הטעם: שישבו בני המשפחה שיך במתנה: לכן אמר

אר תקח מאתו נשך ותרבית. יתכן, שקאי על גר חושב אם נתגייר אחר כך והלווה ישראל. טרם גירותו משתויו בריבית. לכן כשיתגייר, אל תקח מאתו נשך. ולכן אמר ויראת מאלקך, שלא יתלה משתויו בעו"ג. היינו, שיאמר שהגוי לוו להלוות הגר חושב בריבית, שכן שכר, ובפרק איזוהו נשך ע"כ פליגי חגאי עיי"ש **א**ת כספך כו'. אני ד' כו' לתת לכם את ארץ כנען. הנה זכולו שכתוב יליאת מזרים לא כתיב לתת לכם את ארץ כנען. נראה משום דקאי על הך פרשה, דכתיב בה גר ותושב וחי עמך, דמזה ידעינן, דגר תושב מזה להחיותו, וכמו שדריש באיזוהו נשך דף ע"א, עיי"ש, וגר תושב אינו נוהג רק בזמן שהיובל נוהג, שכל יושביה יושבין עליה, ולכן אמר אני ד' אלקיכם כו' לתת לכם את ארץ כנען, היינו, שכל זמן שארץ כנען נחמה לכם וכל יושביה יושבין עליה מלווים אתם להחיותו, הא בזמן שאין ארץ כנען נחמה לכם אין אתם מלווים להחיותו משא"כ בליניית ושריית, ומשקלות, שאין תלוי בדרך. ודו"ק:

ושב אל משפחתו ואל אחיות אבותיו ישוב. הנה לר' ישמעאל בן ר"י בחתלת שנת היובל מר"ה עד יו"ט פ"פ לא היו עבדים נפטרים כו' ולא משתעבדין כו' תקעו כו' ושדות חוזרות לבעליהן, וזה מדין תוספות קדושה יעו"ש, נראה לי שבתחלת שנת יובל היו אסורין בשפחה, לכן אמר עד שנת היובל יעבוד עמך, ולא שנת היובל בכלל, וזה מר"ה אינו עובד ושז אל משפחתו שאסור בשפחה, ואל אחיות אבותיו ישוב לאחר זמן יו"ט פ"פ, שיתקעו בשופר אז תחזור אליה נחלתו הנמכרת עד היובל, עד כי נעשה עניי שהיה לריך להמכר לך. ודו"ק:

אחר מאתו יגאלו כו' או השיגה ידו וגאל. פלא כיון דקרוצים גואלין אותו כל שכן הוא עצמו, ונראה דקאי על סיפא דקרא וחשב כו' אם עוד רבות בשנים כו', והכוונה פירשו רז"ל, שלא יטעה את העו"ג בחשבון, ויחשוב לפי השנים ולפי שווי בדיוק, וכמו שכיו"כ פירש רש"י לעיל גבי מכר שדה אחוזה יעו"ש, לכן אמר, דלא מצעי שקרובים אינן רשאי להטעות אותו בחשבון, אלא אף אם הוא גואל את עצמו גם כן לא יטעה את קונוה, רק יחשוב בדיוק ובחשבון לך.

את שבתותי תשמרו ומקדשי תרלו אני ד'. פירש הראב"ע, דשבתותי קאי על שנות השמטה, דכתיב בהו שבת לד', אך מה שפירש ומקדשי על שנת היובל זו קלת, והנראה כפשוטו, דשבתותי קאי על שנות השמטה, דכתיב בהו שבת לד' [ובפ' קדושים

הכי תחזור לבעלים, והדבר לריך ביאור בסוגיא דקדושין כ"א ודו"ק:

ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה וכו'. יתכן טעם קלת, דערי המבצר הם הערים המגינים מפני האויב ומתחזקים אם באים במלור, וכמו דאמרו ריש מגילה משום מגי כו', ולפ"ז אם היה הדין דבית בעיר מבצר חוזרת ציובל, במשך חמשים שנה, הלא יתכן כי ימכר בתים הרבה ובשנת היובל ישובו איש לאחוזתו, ויהיו כל אנשי העיר חדשים וגרים ואינם יודעים ומכירים מולאי ומובאי העיר, ואין להם הקשר והאיגוד, כי אינם מכירים זא"ז, ולא יוכלו להתחזק, לכן נתנה התורה זמן שנה ואם לא יגאל יוחלט, ומה דריש הספרי פ' תלא סימן רנ"ט עמך יש ולא בעיר עמלה פירוש בעיר המוקפת חומה, בקרבך ולא בספרי פירוש שניה מפני הסכנה, שלא יתחברו לגויים ללך ולאיוב, וכמו שאמרו ובעיר הסמוכה לספר אפילו באו על עסקי קש ותכן מחללין השבת, וזה מושכל:

וקם הבית אשר בעיר אשר לא חומה ללמיתות כו'. הנה כמה פעמים חסר בלשון המקרא בית השימוש כמו כי ששת ימים עשה ד' את השמים שלפי הפשט ל"ל כי בששת ימים, וכיו"כ רבות, ולפ"ז כאן ל"ל וקם הבית אשר בעיר [אשר קאי ג"כ על הבית] אשר לא בחומה ללמיתות, וזה כר' יהודה בשלהי ערכין בית הבנוי בחומה ר"י אומר אינן כבתי ערי חומה, וז"פ, והתור"כ יליף מהקרי עיי"ש: **ו**כי ימוך אחיך כו' גר ותושב וחי עמך. הנה בגר תושב כתיב וחי עמך, ובאחיך כתיב וחי אחיך עמך, בלתי. והכוונה, דחי בפתח הוא מורה על עלמיות הדברים, שהחיות הוא עלמיות אל החי, וכמוש"כ רבינו בהלכות יסוה"ט פ"ב, דחי ד' לא כתיב מפני שהחיות אין נפרד מאחיותה, רק חי ד', יעו"ש, לכן כתוב, שהגר תושב חיותו העלמיות הוא רוחניותו, שהוא דבוק בד' חי העולמים, אינו רק עמך, ואם לא תקרבו ותחייבו, אז יחזור לסורו, אחרי שהוא אינו גר לך ואינו נפרד מן הנבלות, אבל גבי אחיך חיותו העלמיות זה דביקתו בד' אלקי ישראל לא יסור ממנו נלא, אף אם ידור במשון חיות טורפות, רק חיותו הנפרדת, והיא החיות הזמנייה המקריית לו זה תלוי עמך, כי תראה אשר כל ירד לשחת עבד חסרון מזונותיו והחזיקהו, והחייבו, כי באמת החיות הזמנייה הוא נפרד ומקריי אל האדם, והחיות העלמית, הרוחני הוא דבוק אל האדם ומתעלם עמו, לכן בגר תושב גם דביקתו בד' אינו רק עמך, לא כן אחיך רק חיותו הזמנייה תלוי בך. ודו"ק:

חכמה

בהר

משך

פרטיות על כל שרטי, והטבע הוא רק נסים רלוּפים. אשר מתרגל עין הרואה, וכאשר ילך האדם בדרכי השם במישור גם באופן טבעי יוכל להתברך, וזוהי נחברו ישראל אם בחקתי תלכו, אז גם חקות שמים וארץ ילכו במישור, כי כל דרכי הטבע, לפי מה שסדרה אותם החכמה האלקית, מכוונות ומגבלות לדרכי החורה והמלאה, ולמען שלא יטעה האדם וישכח צורא ומסדרי, ומשגיה מהטבע, ויחשוב לרוב הרגלי, כי הטבע הוא בעלמה, להפרידה מיוזרה, לכן יש נסיים, אבל אינם תכליתיים, והנסיים הוא רק להעיר לבות בני אדם על מפעלות הצורא ב"ה בהטבע, כי היא ידו והשגחתו הטובה, ולכן האומר הלל הגדול בכל יום, שמורה שראוי להודות רק על הנך פעולות שעל דרך נס, אבל מפעלות הטבע אין לריכים להיוצר אחרי שבראן, ה"ז מחרף ומגדף, אבל כל האומר תהלה לדוד בכל יום, שזה מדבר על מפעלות סדור הטבעי, אשר בכל יום, כמבואר, מובטח שהוא בן העולם הבא. **והנה** על דרך נס בלתי סדור הטבעי אינו מן הפלא, כמו מן וכיו"ב, אבל הענין הנפלא בהטבע הוא ההזנה התמידית, שזה קיום, הנמצאים והרכבת הנפרדים, ובדרך טבעי כל יום קבוע הזנה לאלפי אלפים בלי מספר נמצאים, מזון, אשר כל אחד יזון מן הטבע, הוא פועל מורה על חכמת ושלמות, וכבוד השי"ת למצין יותר ממה שמורה הנסיים, ולכן אמרו משום דאיתא באלפא ביתא, שענין אלפא ביתא מורה על סדור טבעי, שאינו מדגל, רק שהולך מאלף עד תי"ו, ולכן בצרכת המאורות בחול ושבת סדרו באלפא ביתא, והוא כמו סדור הטבע, שמתנהג בלא מרואה, רק שהולכין הסבות קשורות והעלולים מסודרים ובאופן הסידור הטבעי אם נותן מזון להנמצאים, אז הוא ענין פלא, וזה משביע לכל חי רלון, והנה בענין הטבע לריך גם פועל היצורים, וזה כמו חרישה, וקצירה, וזריעה וכיו"ב, רק שהאדם מולא הכל מוכן לפניו וכל העולם עומדים הכן לשרתו, ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא, ולכן ד"ק רש"י משום דאית ביה חרתי דחתי באלף בית ויש בו שבת הכנת מזון לכל חי דעל דרך סדור הטבעי והכל מוכן, זה עיקר מטרה יותר ממפעלות הנסיים, אשר ע"ז נאמר בהלל הגדול מותן לחם לכל בשר, שהכל על הפלאות נגד הטבע שחשב שמה, ולכן אדם הראשון קרא שמו ד', שהוא ראה הפעולות איך נעשו והיסודות איך נבראו, שזה מה שמורה איך השם הוא נותן האורות והבריאה ביסודות, ולזה אמרו במדרש אני ד' הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון, אבל אברהם הכיר הטבע והמבואר

קדושים קאי על שבתות], אך יתכן, דכיון דשמירה הוא על ב"ה, וזה תוס' שביעית שלשים יום לפני שביעית, ודוקא בזמן דאיכא מקדש, וכדאמר ריש מו"ק, דההלכה אמרה עשר נטיעות וניסוך המים למימרא בזמן דאיכא מקדש, כן הכא אמר, שתשמרו בשמירות לעשות סיג וגדר, ודוקא בזמן דאיכא מקדש, וד"ק: **את** שבתותי תשמורו ומקדשי תראו, יתכן דכתיב שמור אלל שבת בעשרת הדברות, וזה על מלות שחייבין עליהן מיתה, שדוקא יחיד העושה חייב, אבל שנים שעשו פטורין מחרת ומקרבין, דכתיב בעשותה, אבל מכל מקום שלא יעשו שנים לכתחלה כתב תשמרו בלשון רבים, ומש"ה כתב גבי מקדש, דסדרא דמלאכת גבוה יעשו שנים, קמ"ל, דשבת ישמרו אפילו מלעשות מלאכה ברבים, ומלאכה שהותרה במקדש לא שגא בין יחיד בין לשנים שעשו בבת אחת, וכן בני תשא גבי מלאכת משכן, דלא ידחה שבת כתב ושמרתם את השבת ושמרו כו', להורות, שרבים לא יבנו המקדש כאחד, וד"ק, (ד"ז בחלום):

הפטררה, ואכתוב בספר ואחתום אף שמוכר כותב שטר, הכא כוון למשנתנו בג"פ והלוקח נותן שכר, ויענין קלות סימן קצ"א דבעי שיהא ספר המקנה רק בשטר ראיה, וכן הכא, דקני בכסף והוי שטר ראיה, וד"ק:

שם, ואזן את ספר המקנה כו', לעיני חנמאל דודי ולעיני העדים כו', זה עדי מסירה, לעיני כל היהודים היושבים כו', הנה דע דבמקיימי דבר דברה תורה, ולכן נרבע והרוב אין מילין, כי המה בעלי דבר ואינו בגדר עדות, לכן חנמאל שהוא היה המוכר, אינו פוסל העדים, אבל בהיושבים איכא קרובים ופסולים, לכן יחדו את העדים, שלא יפסלו אותן, וכדברי רבנן בתוס' ב"ב קי"ד גבי גטין וקדושין, ולכן כתיב בלא וא"ו, להורות, שהעדים היו מיוחדין בפני עצמן, שלא יפסלו אותן הפסולים, אשר ביושבים בחצר המטרה, ופשוט:

בחקתי

ונתתי גשמיכם בעתם, כלילי שבתות כו' להודיע כמה חטא גורם שנאמר כו' ומחאתיכם מנעו הטוב, הענין, דהנהגה הניסית היא אינה תכליתית, שהשם ברא העולם, שמתנהג באופן הטבע, אשר היא בת חלקים, וכול תכיל שמדתה יכול להיות באופן ברכה נפרלה ואושר מרובה עד בלי ד', רק באופן שאם יכיר האדם כי היא איננה רק השגחה

ת"ח עלמן כו' עין לא ראתה. הפירוש פשוט. העוסק בדבוק במושכלות אין שכרו רק במושכלות. שאין החוש שולט בו אבל המחזיק ת"ח. שהוא בנכסיו דבר גשמי והחוש שולט בו עליו נבוא הגבאים כל גמולות המוחשים ועניינים המושגים. אמנם כ"ז במחזיק ת"ח 'אבל מי שעושה מעשים. להיות מצני עם הארץ ת"ח ולעשות אנשים לתלמודיים שכרו גדול עד כי אמרו אם תוליד יקר מזולל כפי תהי' ואז שכרו במושכלות אשר אין החוש שולט עליו. לכן יכולתו רבנן המחזיקים אותם שכרם מושג ומעלתם מוחש. לכן מלי לאיסתכלי לבר מנוהרקי דר' חייא. וזהו המחזיקים את ר' חייא. שהם המה מרכבתו. וזה לא מלי לאיסתכלי משום דמי שהחזיק את ר"ח הלל היו נעשים גדיים תישים ומיטקא הוי מתני להו שיתא סדר' כו' וכמו דהוי אמר לר' חנינא בהפועלים שם. דהרבנות תורתו היה להוליד תורה מיטקי. וא"כ שכר המחזיקים אותו הוא ענין לת"י מושג בחוש. ודוק:

ואם תלכו גמי קרי כו' כחטאתיכם. לא אמר על חטאתיכם משום דזה כוון על חילול השם יתברך. וכתב ומוראכם וחכמים יהיה על כל חית הארץ. ואמר סוף שבת קריא אין חיה שולעת באדם א"כ נדמה לו כבהמה. לכן כמו שחללו השם בשבועות שוא וסקר וחללו השבת. ועשו מקדושת שמו יתברך חולין חלילה. לכן נתחלל כבודם אלל החיות ונדמו כבהמות. ונתחלל יקרת האדם וכבודו אלל חית הארץ. וזה כחטאתיכם. ודוק. וישעין פרק במה מדליקין ל"ב: **ורשימותי** את מקדשיכם ולא אריח בריח נחוחכם. יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח בריח קרבנות אמורים כו' רש"י. ולפי שיטת רבינו חיים בתוס' בכמה דוכתי דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא היינו לאסור הבמות אבל להקריב אעפ"י שאין בית אסור. ועיין מגילה דף י' ובטורא שקילס זה. ולפ"ז א"ש טובא והשמות את מקדשיכם מן הקרבנות היינו שלא יקריבו על על המזבח כלל. ויכול שיהיו הבמות מותרין ת"ל ולא אריח בריח נחוחכם היינו בכל ארץ ישראל. וזה שיהיו הבמות אסורים וגם להקריב במוצא יחא אסור. וכשיטת רבינו חיים. והעירני לזה האבן עזריא יענין בדה"ק ודוק:

וְנִבְרַתִּי את בריטו וכו'. מה שאנו אומרים בתפלה וזכר חסדי אבותי עיין תוספות שבת. ויתכן כי דרך המטיב את מי שמטיב לו לבלי לעזוב אותו. שלא יהיו הטובות אבודים. וכן מי שהטיב את האבן

והתבונן בה. ומדרכי הטבע והליכותיה הבין מפעלות תמים דעים והכיר היולר מתוך הלורה ויש מנהיג לבירה זו וע"ז מורה שם אדנותי ולא היה אדם שקרא להקב"ה אד' עד שבא אברהם כי שם ועבר ומשולח ידעו הויות הנמלאים בחידוש מהשם מקבלת אדם הראשון והשיגו דרכי ד' מן הסבה אל המסובב ומהעילה להעלול. ומן המוקדם להמאוחר. לא כן אברהם השיג מן המסובב ומן המאוחר למוקדם עד כי השיג היולר השם האמיתי. שהוא בראן וחדשן מן האפס וההעדר המחלט. וע"ז יורה שם אדנותי. והשגה זו העיקרית בכונת הבריאה. לכן אמרו בהבראש באברהם. וכמו שהאדם שאינו מבין על מליאות והשגחת הבורא רק מן הגבראים יודע ומבין שגבראו ומושגחים בפועלות בורא מחויב במליאותו ובחכמתו המתחדת עמו. וזה הבנה כהשגת אברהם. וכמו ש"א ביום עשות ד' אלקים ארץ ושמם. זה על ההשגה מלמעלה מלמטה. מן המאוחר אל המוקדם. ודוק:

והשבתי חיה רעה מן הארץ. בחי"כ ר"י אומר הגני מעבירים מן העולם ר"ש אומר משביתן שלא יזיקו אר"ש אימתי שבו של מקום בזמן כו'. הענין מובן דר"ש קאי לטעמיה. ור"י סבר כר' ישמעאל. דתנן בספרי ומייתי לה בצרכות ליה ואספת דגך מה ת"ל כו' שנאמר ולא ימוש יכול כו' ת"ל ואספת דגך הנהג בהן מנהג דרך ארץ רש"י אומר כו' אלל בזמן שישראל עושים רצונו של מקום כו' ובזמן שאין עושין רש"י מלאכתן נעשה ע"י עלמן שנאמר ואספת דגך. ותמהו תוס' דהא והיה אם שמוע תשמעו כתיב. אך לא כתיבא בכל מאדוכם. וכן כתב החא"ג. והנה אם אדם נוהג מנהג דרך ארץ ואינו דבוק תמיד אל התורה. אז יש מקום למזיקין שישלטו בו. וכמאמר רבינו במורה שזדיק ורע לו לא קשה שמחת שכלתי אפשרי. שיהיה דבוק לאלקות בלי הפסק. לכן אומר מעבירין מן העולם. אבל ר"ש לשיטתו בזמן שישראל עושין רש"י היינו שדבוקים תמיד להבורא יתברך בלי הפסק. אז אין עוד מלבדו כתיב. והוא למעלה מעולם הטבעי ואינו עלול למזיקין ולשום פגע רע ח"ו [וזה בעלמו מה שמלאנו בכחכות ע"ז ריב"ל מיכך ברו ועסיק באורייתא. דריב"ל היה מובטח בדביקותו תמיד להשי"ת ולתורתו כי חומרו זך ונעלה מגדרי הטבע. ולכן משכנו אלל רש"י במחילת ש"מ]. ולכן קאמר משביתן שלא יזיקו כו'. ופשוט:

כל הגבאים לא נתבאו אלל למחזיק ת"ח. אבל

משך

בחקתי

חבמה

למזבח, כמו־ש"א מה מזבח, מכפר כו'. ועיין במדרש
שלא יעשו אותו עו"ג יעו"ש]. וזוה נקבע בנפש בניו
קישור טבעי להשתוקק אל ארץ אבותיהם ולחשוב
עלמם כגרים, וזה ויגר שם מלמד שלא ירד יעקוב
אביו להשתקע אלא לגור שם, פירוש מלמד לדורות
בכל גלות וגלות ההנהגה שידעו, שלא ירדו להשתקע
רק לגור עד בוא קץ הימים ויהיו נחשבים בעיני עלמם
לא כאזרחים, וכן לזה יוסף פקד פקד, וכן כל
השכטים, שזוה הניחו שורש גדול בלבב ישראל, ולכן
ויקולו מפני בני ישראל, שהיו נחשבים בעיניהם כקולים,
שכמו שהקץ אינו נסבך ועושה שרשים בשאר נטעים
ואילנות, כן היו נחשבים ישראל, שלא דימו את עצמן
למלכים והיו נפרדים בתכונותיהם ובהרגשתם, עד כי
היו בעיני המלך כקוף, וזוה למדו גדולי האומה
ובראשם עורא ואנשי כנה"ג, שגדרו וסיגו האומה ב"ח
דבר, להבדל מן הגוים בכל דרכיהם, שידעו ישראל
כי הוא אכסנאי וגר בארץ נכריה והוא כשתילי זיתים,
שאינו מתערב עם הרכבה אחרת, ולכן אמרו
בירושלמי, שאפילו אליהו אינו יכול לבטל פירוש, כל
זמן, שלא בא הגואל ויפסק שעבוד מלכויות, אפילו בא
המצר ואמר כי תיקף יבוא, לא יבטלו שכן הן
הדברים המקיימים להאומה בגולה ומוזכרים אותה,
שהוא ישראל והוא בארץ לא לו.

והנה מעת היות ישראל בגוים, ברבות השנים, אשר
לא האמינו כל יושבי תבל, כי יתקיימו באופן
נפלא, אשר לא יסער מחשבת אדם משכיל, היודע
קורות הימים והמלכות אשר שטפו באלפי שנים על
עם המעט והרפה כח וחול אוגים [אשר זה לבד ג"כ
מופת נפלא וגדול על קיום האומה למטרה נשגבה
אלקית, אשר נתגבאו עליה הקדמונים]. הנה דרך ההשגחה,
כי יטחו משך שנים קרוב למאה או מאתים ואחר
זה יקום רוח סערה ויפוז המון גליו וכלה יבלה
יהרום ישתוף לא יחמול, עד כי נפזרים בדודים ירוֹלוּ
יברוחו למקום רחוק ושם יתאחדו, יהיו לגוי יוגדל
תורחם, תכמתם יעשו מיל, עד כי ישכח היומו גר
בארץ נכריה, יחשוב, כי זה מקום מחלבתו, כל ילפה
לישועת ד' הרוחניות בזמן המיועד, שם יבוא רוח
סערה עוד יותר חזק, יזכיר אותו בקול סוף ברעש
יהודי אתה ומי שמך לאיש, לך לך אל ארץ אשר
לא ידעת, ככה יחליף מלכ ישראל, וקיומו בעמים,
כאשר עין המשכיל יראה בספר דברי הימים, וזה
לשני סבות לקיום הדת האמיתית והטהרה, לקיום האומה,
כי כאשר ינוח ישראל בעמים יפריח ויגדל תורמו
ופלפולו, ובניו יעשו מיל, יתגדלו נגד אבותיהם, כי
ככה

האבות הוא יטיב ויגון את הבנים, כדי שיראה פרי
טובותיו על מי חלו, וזה שאמר, שהקב"ה יזכור החסדים
והטובות שעשה לאבותינו, וא"כ בשביל זה, שלא יהיה
לריק לא תופר חסדו גם אתנו, ודו"ק.

ובאופן אחר יל וזכר חסדי אבותי, כי הענין, דבירושלמי
דפרק חלק אמרו אם ראית זכות אבות שמטה
וזכות אמהות שמטה לנו והדבקו בחסד, פירוש, דהמורה
כתב דהאבות והאמהות היו כל פעולתם בגשמיות,
להעמיד אומה שלמה דבוקה בד' ובדיעתו יעו"ש,
לכן כל הזוכה להחיות תורה או להדריך בניו לת"ת
יש לו זכות אבות, שעושה מה שכוון האבות, ולזה
כמו תוס' בשבת ס"ה, דלדריקים (ר"ל בד"ז שפסקו האבות)
לא תמה זכות אבות, אבל אם רואה אדם שלא החיות תורה וגם
בניו רחוקים מד', ותורמו וזכות אבות מטה ילך ויתדבק
בחסד וחסדי מאתך לא ימוש כו', ואם יבוא המקטרג
לאומר הלא מדת היא טבעית אללן, שכן בני אברהם
ילחק ויעקב, שעשו רב חסד, כיון שזכר המקטרג זה,
אז יאמר השם יתברך, אם כן שפעלו אללם מדת
החסד מאבותם, שז"כ להם זכות אבות, מה שהאבות
עשו חסד מעלמם, ולזה הוא זכר חסדו אבות ודו"ק היטב:
ואף גם זאת בהיותם בארץ וכי לא מאסתים ולא
געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ד'

אלקיהם, הענין הוא שנתבונן קצת בדרכי ההשגחה
העליונה קצת מה שיוכל להבין, וזה, כי כאשר גזרה
החכמה העליונה, אשר ישראל יתמודדו בארצות שנים
רבים מאד מאד, עד זמן אשר תקקה המטרה האלקית,
אשר לבא לפומא לא גליא, חשבה אופנים ותחבולות,
אשר ישראל יתקיימו לגוי ולא יתבוללו בעמים, והעירה
ע"ז גדולי האומה לעשות בזה גדרים וסיגים, אשר
האומה תתקיים בשאון גלי הים ולא תטבע במלכות
הסער השוטף ברוח אומץ וכביר, והנה הראשון המורה
דרך ומלמד ראשי האומה, הוא אביו הזקן יעקב,
אשר ראה את אשר יקרה אותנו באחרית הימים, חשב,
אשר אם יהיה שבעים איש בגוי חזק ואומץ כמלכים
מלפנים, הלא יתבוללו ויתבטלו אחד ברבבות רבבה,
חשב תחבולה ועלה, אשר בניו יהיו מלוינים שם
בבגדיהם, בשמותיהם, ולכן היו ישראל לגוי בפני עצמו
ואם היה יעקב אבי כל שבטי ישראל קבור שם, הלא
היו מתאשים אותה לארץ מולדתם, והיה בטל יעוד האלקי
עליהם, כי לא יהיה זרע אברהם רק חלק אחד מעם
מלכים, לכן לזה בכל עוז לקבור אותו בארץ כנען, וידעו כי
אבות האומה ויחוסה הוא בארץ כנען, [שכאשר ידעו
מעלתו היו משתוקקים לקבורו ומשבוהו כאשר הוא

נבאו על גזע ישי באחרית הימים. ובטלטולו ישבח תורתו עומקה ופלפולה. ושם ינוח מעטו יתפורר ברגש קדש ובניו יוסיפו אומץ ובחוריו יעשו חיל בתורה ד' יתגדרו לפשט תורה זוה הנבזי. אשר כבר נשכחה. ובה יתקיים ויחזק אומץ. כה דרך ישראל מיום היוותו מתגדד. פוק חזי אמתת דברים בספר אור זרוע סוף הלכות תפילה בתשובה מר"א מביאם ז"ל מעמד האומה בארצות פרי"א. יעו"ש. וזה לא מאסתים. מיאוס הוא על שפלות האומה בתורה והשכלה הרוחנית המופעת מתורתנו הכתובה והמסורה. ולא געלתיים הוא על גיעול ופליטה ממקום למקום. לבלותם הוא על הגלות. שזה גיעול וכליון חרוץ להאומה. להפך בריתי אתם הוא על שכחות התורה רק כי אני ד' אלקיהם. ר"ל. שהגיעול והמיאוס הוא סבה שאני ד' אלקיהם. אבל לא מיאוס וגיעול מוחלטת לבלותם ולהפך בריתי אתם חלילה שעל ידי זה יתגדל שמו ויתקיימו לגוי זרע אברהם. זרע אמונים. ראוי ועומד לקבל המטרה האלקית. אשר יקרא ד' לנו באחרית הימים בהיות ישראל גוי אחד בארץ. והיה ד' אחד ושמו אחד. ויש לנו בזה דברים רבים. ואכמ"ל. וז"ל לרעתי ביאור הגמ' ריש פסחים ובאור בוקר בעוה"ז יזרח שמש ללדיקים לעתיד לבוא. אשר רש"י ור"מ נדחקו בה. ולפי"ז כך פירושה דכמו דאילת השחר. שהוא קופץ כאיל. ומרגע לרגע יפול אור יותר בהי"ו ויש הוספה בהאור. כן יזרח שמש ללדיקים לע"ל. שזריחת השמש בעוה"ז על אופן אחד. משא"כ לע"ל יהיה תמיד הופעה חדשה והשנות גדולות מרגע לרגע. ומה שידעונו מה שלא ידעו בדיעת השי"ת ויתוסף להם הוספה והארה בכבודו יתברך מעת לעת. וכמוש"א ילכו מחיל אל חיל. שלא יהיה לת"ח מנוח בעוה"ז. רק שיהיו ר"ס בהשגה ובהארת אור אלקי בלא הפסק. ובה הפרט יהיה כאור בקר. שהדמיון הוא בהוספת האור ומרולתו המתגדלת מרגע לרגע ואינו עומד על תכונה אחת. בינה זה ודוק:

בערבך נפשות לרבות ערך סתום. פירוש שנותן בפתות שבערכין שאינו בהשג יד והוא כעין גזיש מעברך דכתיב גבי נקבה יתירא גבי מכן חודש כו'. אולם מה דכתיב גבי מכן עשרים ואם נקבה והיה ערךך שלשים שקל. נראה דמחזו דזה הערך איכא כבר במשפטי התורה גבי אמה שנת השור כסף שלשים שקלים יתן כו' ומלמד אותנו דגם בעבד. שאינו בת"ת ובמלות ג"כ דין ערך הזכר חמשים שקל. דקרא מיירי' גם בעבדים. דערך נקבה שיה לתשלומי האדון. ובכ"ז הזכר חמשים שכתבו

ככה חפץ האדם. אשר האחרון יחדש יוסיף אומץ מה שהיה בעלס מדור הישן. וזה בחכמות האנושיות. אשר מקורן מחלבת שכל האנושי והנסיון בזה יתגדרו האחרונים. יוסיפו אומץ. כחשר עינינו רואים בכל דור. לא כן הדת האלקית הניתן מן השמים ומקורו לא על ארץ חולב הלא אם היה בארץ ישראל מלפנים הלא היה לכן להתגדר בתקון האומה כל אחד לפי דורו. ב"ד הגדול היה יכול לבטל את דברי ב"ד הקדוש. ומה שגדש ב"ג מדות אף ב"ד קטן היה יכול להראות אופן הישר בעיניהם. וראה ביוהכ"פ לענין שיטורים מה שאמרו שבדיני נפשות הוא כל אחד כפי הסכס חכמי דורו איזה שיטור קבוצ. יעו"ש. ומלבד זה היה תמיד הופעה אלקית רוחניות. מלבד מקדש ראשון. ששרה עליהן הרוח והיו נביאים ובני נביאים ואסיפת בעלי החכמה והטהרה המוכשרים לה. כאשר כתב רמב"ם בהלכות יסודות. והיה אורים ותומים. אף במקדש שני אמרו. ששם שואבין רוח הקדש. והיה לגוי אור אלקי תמיד חופף. אשר לא ידעו הדור מלפנים. ובההנהגה של האומה בענינים הזמניים. כאשר היה המשפט מסור להם לדון להוראת שעה. שהשעה היה לריכה לכך. לא כן בגולה. שנתמעט הקיבוצ והאסיפה בלימוד התורה. שמתעטם זה אין רשות לשום ב"ד לחדש דבר. כמוש"כ רמב"ם בהקדמות לספר משנה תורה. ואין שום חוזה ונביא ומחילה של ברזל מפסקת בין ישראל לאזניהן שבשמים. כך היא דרכה של האומה. שכאשר יכנסו לארץ נכריה. יהיו אינם בני תורה. כאשר גדלדלו מן הלכות והגזירות. והגירוש. ואח"כ יתפורר בס רוח אלקי השואף בס להשיבם למקור חולבו מחלבת קדש. ילמדו. ירביצו תורה. יעשו נפלאות. עד כי יעמוד קרן התורה על רומו ושיא. הלא אין ביד הדור החדש להוסיף מה. להתגדר נגד אבותם. מה יעשה חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש. יבקר ברעיון כוזב את אשר הנחילו אבותינו. ישער חדשות בשכות מה היה לאומתו בהתגדרו בים התלאות. ויהיה מה. עוד מעט ישוב לאמר שקר נחלו אבותינו. והישראלי בכלל ישבח מחלבתו ויחשב לאורח רעין. יעזוב לימודי דתו. ללמוד לשונות לא לוי יליף ממקלקלתא ולא יליף מתקנתא. יחשוב. כי ברלין היא ירושלים. ומקוקלקלים שבהם עשיתם. כמתוקנים לא עשיתם ואל תשמח ישראל אל גיל בעמים. אז יבוא רוח סועה ובער. יעקור אותו מגעו. יניחיה לגוי מרמוק. אשר לא למד לשונו. ידע כי הוא גרי לשונו שפת קדשית. ולשונות רבים המה כלבוש יחלוק. ומחלבתו הוא גזע ישראל. והנחמיו יניחמי נביא ד' אשר

משך

בחקתי

חכמה

שקל וכמו שכתבו חוס' בריש ערכין. ודוק: והיה ערכך כו' ששים שנה כו' והיה ערכך חמשים כו' בשקל הקדש. דאמרו בזכרות דף ג' לזכר דהוסיפו הו' הערך בשקל הומני הנוסף ומעשרים גרה הוסיפו עד כ"ד משות. ויעוין רמב"ם פ"א מהלכות ערכין הלכה ד'. לכן אמר קראי דהשנים בזמן הנערך. וזה והיה ערכך הזכר כו' עד ששים שנה. וכתב והיה. שזה מורה על אם יהיה העתיד כבר נגמר וילא למילאות לגמרי שכן דרך לשון עברי אשר עם וא"ז המהפכו לעתיד. ויעוין התורה והמלוא חוריע סימן וא"ו. ולא הביא הגמ' דכתובות דף מ"ב ונתן לחוד יתן לחוד. שזה מורה על ענין זה שנתן פירושו שהיא כבר נגמר הנתינה. וזה לא זכתה תורה לאב אלא משעת נתינה. וזה שבעת הערך כבר הוא בן עשרים ולא בעתיד אחר הערך טרם שעמד בדיון. דהשנים בזמן הערך. והיה ערכך חמשים כו' בשקל הקדש ג"כ כפי השקל שכבר היה במילאות בעת הערך. וזה אם הערך עלמו בעת שהיה השקל עשרים גרה. ולסוף הוסיפו טרם שעמד בדיון על כ"ד גרה או להיפך. הכל בזמן הערך שכבר היה נודע כמה הוא השקל הקדש. ולכן כפל הכתוב והיה ערכך פעם שני לפי הפעם. ודוק:

בשקל הקדש כו'. לפי שנאמר ופדה כו' יכול בעבדים וכו'. ת"ל בשקל הקדש אין לי אלא סלעים וכו'. מנין לרבות דבר המטלטל ת"ל ופדה לרבות דבר המטלטל. כן הגירסא האמיתית בפירוש הר"ש משא"ז. וכן. להלן פרק י"ב ובהוס' שבת קכ"ח. והא דכתב ופדה גבי בהמה הטמאה ושקל הקדש למעט קרקע גבי שדה הוא נאות. דבהמה טמאה דקדשו לבדק הבית לא לריך קרא למעט קרקע. דאיך יתכן דיסיר הקדושה מדבר דמועלין בו וקדשי ד' ע"י פדיון בקרקע דאין מועלין בו והוא הדין עבדים כמקרקעי דמי ואין מועלין בו. יעוין סנהדרין דף ל"ח ורק גבי שדה אחוזה ומקנה. דאין מועלים בהם. סד"א דפודין אותם ע"ג קרקע כתב בשקל הקדש. דאין פודין רק. במטלטלי והרבינו דפדוין אף שלא בשקל כתב גבי בהמה דמועלין בה ואפילו כן לא צ"י דוקא כסף. ודוק:

ואם נקבה היא והי' ערכך שלשים כו'. הא דאמר היא קאי על הנפש. ויתכן דמרחמי. דאם הייתה אז מעוברת היא חד גופא לענין ערכין. דהולד לא עדיף מן פחות מחדש והערך חדא. ואף שילדה זכר בכל זה אחרי דכל הערכין כשעת הגדר אין נותנין עבודה ערך זכר רק ערך נקבה. כיון דהיא נקבה נותן כפי מה

שהיא ולא ולדה. אבל בזכר ל"כ הוא וזה מנת עשרים עד ששים שאז זמן ההולדה בשנים. ויתכן למדרש. ואם נקבה שהיא אם. שהיא מעוברת והזכר עוברת. יעוין ריש פרק בן סו"מ וכזה דריש המורה י"ח יעו"ש:

הנה אמרו דנשאת פחות מ' יולדת עד ששים (פ' י"ג). וכתבו בתוס'. דהאישה מתה יותר מזכר מפני שמתכונת מלידה. אבל זקנות מאריכין ימים מזכרים. יעוין ריש הכותב בתוס' ובדף כ"ב. לכן מעשרים עד ששים כתוב אם נקבה ומששים ולמעלה כתוב אם זכר. שזה אינו מלוי בזכר יותר מששים. כדכ"ב יוסף עבד יו"ט סוף מוע"ק:

ואם מן חמש כו' עשרת שקלים ואם מן ששים שנה כו' ולנקבה עשרה שקלים. עשרת הוא שם דבר עשור של שקלים. וכמו שפרש"י בפ' בא על שלשת ימים. והוא שהכתוב מרחמי שמנן ששים שנה הוא יכול להעריך את עצמו וע"ד הרגיל דברה תורה. והוא תלוי אם השיגה ידו יתן לפי מה שהשיג. רק לא פחות מסלע. וזה שקל. שאין ערך פחות משקל. ולכן אם השיגה ידו עשרה שקלים הוא מנין קיבוצ ממשנה שקלים נפרדים. אבל מן חמש שנים הוא קטן שאין נדרו כלום ואחר מעריכו. אם כן אינו תלוי אם השיגה ידו רק בנודר לא בנידרי. וכשהתורה מדברת ביחס הנידר אל הערך אמרה עשרת מנין סתמי. עשור של שקלים. לא בקבוצ. שאף אם אין לו לנידר אינו תלוי בהשג ידו. ועשיר שהעריך את העני נותן ערך עשיר. ודוק:

ורנקבה ערכך שלשת כו'. הא דכתב כאן ערכך אלל נקבה יותר ממקום אחר. משום שמקביל ערך הנקבה אלל הזכר. כמו ערך מן עשרים ועד כן ששים. ששם הוא לנקבה שלשה חמשות מערך הזכר. כן כאן מן חודש הוא שלשה חמשות מהזכר. לכן אמר ערכך הקודם. ודוק. ולפי התוס' [וכן בגמ'] נראה משום דכתב קודם איש כי יפליא נדר בערכך והוא לרבות ערך סתום. וכתב כאן ערכך בנקבה מיותר לרמוז שהערך סתום יהיה שלשה שקלים. כמו שאמרו פ"ק דף ד'. והוי כמו ליון ולנקבה ערכך הסתמי וזה שלשת שקלים כסף. ודוק: **והעמידו** לפני הכהן. היה ל"ל ועמד. רק דבנערך משתעי קראי. שהוא יעמוד. והמעריך מעמידו. ויעוין אור שמח בזה ובדל"צ. ויתכן. רמז לזה דאמרו חייבי ערכין ממשכנין. א"כ הגזבר של הקדש מעמידו לפני הכהן ומעריך אותו. ונכון:

ערוכין דף י"ז ע"ב. עני והעשיר אשר תשיג יד הטור. פירוש שחשיג ידו היינו בשעת נתינה

אופן שכל בהמה אשר יקריבו כו' לר' בזה כל אשר יתן ממנה (הוא) מן הקרבן לר' לכן כתב לשון זכר ממנו) יהיה קדוש, וגם הקדושה הגוף אינו חל רק אם ראוי להקדשה ולא חלה על בע"מ בזה לא יחליפנו כו' ואם המזר ימיר כו' ותמורתו כו'. ודוק. ובתורת כהנים פ' אחרי על קרא דוזבחו זבחי שלמים לר' אותם דרים ר"מ אותם יתכן למעט אותם ולא תמורתם שתמורות אינן קדושין בהם. ודוק.

וְרֵעִי דכור ומעשר וולדות ותמורות חלין קדושתן על בעלי מומין קבועין (וסימך במו"ת). והנה בכור אינו בכלל קרא זה דכתוב כל אשר יתן ממנו ובכור אינו מוסיף רק דקדוש מאליו ואינו לר' להקדיש אותו ולד ותמורה דחלה קדושה על בע"מ שפיר אינו נוהג בהן דין תמורה אבל מעשר דחלה קדושה על בע"מ ואם כי אינו קרב למזבח בכ"ו קדים קדושה וא"כ סד"ל דאינו בכלל קרא דבהמה שהקדושה עם הקדמתו שניה דוקא בתמימין לא בעלי מומין ולא חלה תמורה עליהם לכן כתב קרא בפירוש גבי מעשר דדין תמורה נוהג בהו' וזה נכון מאוד. ויעיין ספר אור שמח בזה:

וְרֵיחָהּ הוא ותמורתו יהיה קדש. בתורכ יהיה קדש מלמד שהקדושה חלה בבע"מ קבוע כו'. בגמ' דף י"ג אמר ר"י דריש יהיה לרבות הולד וריב"ז סבר כרבנן ומוקי לרבות שוגג כמזיד. ונראה לי דשניהם דרשי הך יהיה דכתוב לקמן גבי מעשר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, דהך יהיה מיותר ג"כ אבל יהיה דכאן מרבה בע"מ קבוע לתמורה. ודוק: **וְאֵם** כל בהמה טמאה וכו'. בתורכ יכול בבהמה טמאה הכתוב מדבר כו' יכול יפדו על מוס עובר. מזה מוכיח הגמ' בתמורה דלרבנן קדשי מזבח היו בכלל העמדה והערכה דבקדשי בדה"ב לא נפקא מידי בין מוס עובר למוס קבוע. ושם פסקא ב' טמאה לרבות את המתה יכול אמר ה"ז הקדש ומתה חפדה ח"ל והעריך כו' מנין לרבות כו' מה בה"ט המיוחדת ששם שעת פדיונה לשעת הקדשה אף אני מרבה את המתה כו'. ל"ב טובא דבמאי מיירי אם נימא בקדשי מזבח לזה לריך לרבות מתה הוא אף אם קדם מומו להקדשו ג"כ לא בעי העמדה והערכה דדיקלא בעלמא הוא דאקדיש ולומר דהך תנא כתנא דבי לוי דאמר בתמורה ל"ב דאף בע"מ מעיקרו בעי העמדה והערכה וקא מרבה הוא הדין מקדש המתה דבעת שהקדישה לא היתה בת העמדה דהיא נפרדת. וזה דקאמר שאל אמר ה"ז הקדש היינו בבע"מ מעיקרו. ולכן ממעטו רק משום העמדה והערכה אבל משום

נתינה זהו בשעת הערך היה עני ובשעת נתינה העשירי עשיר והעני עפ"י אשר תשיג היינו שהפסד שנדרה השיגה זהו בשעת הנדר. ולכך במלורע כתיבא אשר תשיג ידיו וכן בקרבן עולה ויורד כתיב ואם לא תשיג ידיו שהכל תלוי רק בשעת הנתינה ועשיר והעני מביא קרבן עני. וזה ברור. ועיין תורכ מלורע פסקא ע"י. ועיי"ש בתורכ דדריש שיכול אימתי אני אומר מביא קרבן עני בזמן שהוא עני מתחלתו היה עשיר והעני מנין ח"ל אשר תשיג ידיו מאשר תשיג ידיו שיכול אימתי אני אומר יגמור כעני בזמן שהתחיל בעניי הביא את אשמו עשיר כו' ולא דריש חד קרא לאפוקי שאל היה עני והעשיר בינתיים ואח"כ העני שיביא בעניותו דלא כמו דאמר ר"י בערכין משום דהך ברייתא לאו ר"י דכר"ש אתיא. עיי"ש ודוק. ובפסקא ע"ב יכול אף יולדת שהביאה קרבן עניה והעשירה הגמר כעניה ח"ל וזהו פירוש שהביאה קרבנה היינו חטאת בעניות יכול שתביא קרבן עולה ג"כ בעניות ח"ל וזהו פירוש דוקא במלורע שהוא השתנות בקרבן כי הביאו חטאת מן העוף ולא מן בהמה כעשירי אבל ביולדת אינן השתנות בקרבן שהחטאת תמיד עוף. ודוק:

וְאֵם כל בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לר' כל אשר יתן ממנו לר' יהיה קדש. פירוש הפסוק נדחקו המבארים. ונראה דזה מסתברא דלר' שמעון דילף כל הקדשים לתמורה ממעשר בסוף פ"ק לתמורה אמרינן מה מעשר בהמה דהוא דבר שחובה שאין קבוע לו זמן לא קרב בבמה (אף בבמת לבור) כן אין תמורה נוהגת בקדשי במה וז"ל דלדידה בקדשי במה בעת היתר הבמות לא תפסה בכו תמורה. והנה בפ"ק דבכורות י"ד אמר דקדשי במה חל קדושה ג' עלייהו על בעלי מומין ואם הקריבן עובר בלאו דקדש ואינן קרבי' לזה אמר הכתוב שכל בהמה חייה בהמה מי שבה הדין שהבהמה שראויה להקריב קרבן לר' וזה על המזבח היא כל אשר יתן ממנו לר' יהיה קדש שרק בזה חל קדושת הגוף אבל אם אינה ראויה להקריב ממנה קרבן היינו בעלת מוס קבוע חו לא חלה עלי' קדושה למזבח וזה רק במזבח ובמת לבור ששני הדברים תלוים זה בזה דבעל מוס קבוע שאינו ראוי להקריב לא חלה עלי' קדושה בזה איכא דין תמורה דאם המיר תופס תמורתו אבל קדשי במה כיון דאף ע"ג דאינו ראוי להקריב הוא בעל מוס גם כן חלה קדושה ג' עליו בזה ליכא דין תמורה ואינו תופס תמורתו. וכל הכתוב הוא במאמר מאמר התנאי של ואם ואם באיזו

משך

בחקתי

חכמה

משום אין פודין קדשים להאכילן לכלבים בבציע
מעקרו לכויע פודין (עיין משלי' הלכות איסורי
מזבח בזה) ודלא כמו שערבב הקרבן אהרן הטעמים
במחיצה אבל זה דחוק, דלא נזכר כלל בצ"מ מעיקרו
ולא משמע גם מתמורה כן.

וע"כ לריך לפרש, דמיירי בקדשי בדק הבית [דהך
הנא סבר בין קדשי מזבח, בין קדשי בה"ב
היו בכלל העמדה והערכה, כמפורש בתמורה], ובקדשי
בדה"ב בודאי אין חילוק בין בצ"מ מעיקרו, ובין כך
ובין כך אינן נפדין, וכן כתבו רש"י וחו"ט ל"ג ע"א
ס"ט. ובכ"ז מרבה מההא א"ס הקדש מההא, דמעיקרא
לא הו"ב בת העמדה והערכה ג"כ נפדיה. ובכ"ז
דלברייתא זו כוון הרמב"ם בה"ל ערוכין פ"ה פסקא
י"ב ז"ל, אבל א"ס הקדש שחטפה או נבלה לבדק
הבית הר"ז תפדה כשאר מטלטלין, והיינו ברייתא
דילן, והראב"ד סובר, דבכ"ז עלמא הו"ב וא"ס נימא,
דבקדשי בדה"ב ג"כ אין פודין להאכילן לכלבים א"ש,
כיון דמעיקרא לא היתה עומדת רק לכלבים, ומתחלת
הקדשה חלה עליו הקדש לפדותה לכלבים, כזה פודין,
וכמו שהטיותי לדבר בחידושי למסכת תמורה להשיג
על השעש"מ המן, ודו"ק. וכן משמע מחוספחא שמה,
ולפמש"כ א"ש, דמזה פשיטא ליה דהנא דת"כ סבר
בין ק"מ בין קדשי בה"ב בכלל העמדה והערכה,
ועיין חו"ט שם ד"ה ואמר רחמנא עבד ליה העמדה
והערכה ודוק. אח"כ ראייתו להירושלמי פרק ג' דמעי"ט
מביא ברייתא זו ומפרשה בקדשי בה"ב, וסובר,
דבטמאה לא צעי הטהור"ר ופליג על תלמודין, ועיין
טעם ירושלמי בזה ודוק בכ"ז.

ואם גאל יגאלטו כו', הא דלא כתיב המקדש נראה
משום דבהקדש בדק הבית הלא כבר ילא לגמרי
מרשות המקדש ואין לו זה שום זכות יותר מאחר,
ולכן פירשו בחו"ט פרק מרובה, דנכ"ב והקדש לבדה"ב
חייב בתשלומי ד' וה' משום דההקדש הו"ב כמכירה,
אבל קדשי מזבח עדיין הוא הבעלים, ולכן חלה עליו
הקדש עלוי, יעו"ש ולכן תורא דראובן מקרי ואינו
חייב ד' וה' על הקדשו למזבח, לכן בקדשי בדה"ב כמו
שדה אחוזה וכי יקדש ביתו כתיב המקדש, דאין לו
שום הדל ציט ובין אחר רק במה שהוא מקדש, לא
כן בקדשי מזבח דשלו הם, דתורא דראובן מקרי, לכן
כתב סתם וא"ס גאל יגאלנה, ולא כתב וא"ס גאל יגאל
את בהמתו, כמו שכתוב גבי מעשר משום, דהמתכפר
איט מוסיף חומש, ועוד, דאיך אחר מלי לגאול מיד
נזכר בלא רשותו, אבל במעשר לא מלי לגאול איך
אחר בלא רשותו משום דאינו אכיל לה ושלל המה.

וכמוש"כ חו"ט מרובה דף ס"ח בסוגיא דלנוטין, ודו"ק:
סנהדרין ההקדשות בשלשה ובגמ' אלא לרבנן
שלשה מנא להו כו' קשיא, ולקמן
בשלמא לר' יהודה היינו דכתיב כהן אלא לרבנן כהן
למה להו קשיא, ונראה, דהוא בחברתה מתורגמא,
דיסודי התורה, שהשופטים יהיו המדובקים בהורה
ועבודה ופנויים ממחלת שדה וכרם, ואין להם יגיעה
וטורח, לבד ההשקפה על עסקי הכלל, ומי המה בהיות
עם ד' ממשלת כהנים בלא חס ומשא חלך ושרים,
כאשר היו בימי יהושע ושמואל, הלא הכהנים היו
השופטים, והלויים לא אחר היו שוטרים, כמו שאמרו
יבמות דף פ"א, ומהאי טעמא כתב בכל מקום אל
הכהנים השופטים, ונגשו הכהנים כו' ועל פיהם יהיה
כל ריב וכל גנע, ולכן להורות, דבעינן פדיון ההקדשות
ובגביתן צעינן ב"ד, לכן כתבה רחמנא כהן, שהוא
השופט המליץ לפי חוקי תורתנו הק' וכפי מה שכתבה
בכמה מקומות, וכל קשיא יש לה תירוץ, ולא מפני
שצעי כהן כתבה רחמנא כהן, ואולי בקרקעות צעי
כהן, לפי שפעמים בשדה אחוזה הוא נוגע, שא"ס לא
יגאל וילאנה לכהנים ביוצא, לכן לא פליג רחמנא
שכל מקום בקרקעות צעי כהן, ודרכי התורה רמו עד
שחקים מהשגחתו לתת טעם לכל דבר, וכיון דצעי
שופט הלא הו"ב צ"ד ואין פחות משלשה, ודו"ק:

ואיש כי יקדש את ביתו יכול בצ"ד הכתוב מדבר
כו' אלא מה אני ואיש כי יקדש את ביתו
מקדש אדם את נכסיו קדש לד' מלמד, שסתם הקדשות
לבדק הבית: עיין קרבן אהרן, אולם כונתו, דקאי
בשיטת ר' אליעזר בשקלים, דמקדש כל נכסיו סתם
זכרים ימכרו ללרכי עולות ודמיהן לבדק הבית, ודלא
כר' יהושע דאמר, דהראויס למזבח יקרבו עולות, וכן
מפורש בירושלמי תמן פ"ד אי"ר יוחנן טעמא דר"א
ואיש כי יקדש את ביתו א"ס בצ"ד כו' במקדש סתם,
וכן ל"ל בת"כ במקדש אדם את נכסיו וחסר אות
ב', ופירוש, במקדש כל נכסיו אף הראויין להקרבה
יפלו דמיהן לבדק הבית [וכן מלאתי הגירסא באדרת
אליהו], והגר"א הגיה הירושלמי שם מן המו"כ, והק"א
נדחק בזה, ודו"ק:

ואם משדה אחוזתו, אחוזתו מאמו מנין חיל יקדש
איש תו"כ, פירוש, דסובר ירושת הכעל דבר
תורה ומפרש, דיקדש איש שירש מאשתו גם כן הו"
דין אחוזה, והאיך למה שירש מאמו, וכמו דאמר בסוף
יש בכור, דירושת הכעל אינו חוזר ביוצא, יעו"ש ודו"ק:
ור"ה ערכך לפי זרעו תומר שעירים במחשים
שקל כסף, יתכן, כי יש זריעה במפלות יד

מש

בחקתי

חכמה

קבה 249

מדין מלך וסגדרין כמו צבנות יבש גלעד וכיוצא ומדין זה הו' כמו שלא נגמר דינו בציד וכמוש"כ בפירוש המשנה סוף פ"ק דערכין יעו"ש באורך ולכן כתוב מן האדם ולא כל האדם שקטן היולא להרג נערך שאין בו מיתת ציד [לכד בעיר הגדלה שמתהו על הרמזים דפליגי בזה תנאי יעו"ש]. ולפי הפשט הוא לא כל חרם אבל הוא כולל כל האדם שנגמר דינו. ולפמש"ב ח"ש ודוק:

ואם גאל גאל ממעשרו וכו'. בתו"כ. איש פרט לקטן. או יכול שאני מרבה בן ט' שנים ויום אחד ת"ל ואם גאל גאל. עיין קי"א. דבן ט' שנים ויום אחד גואל ממעשרו. ובזה איש טובא סוגית הגמ' גיטין דף ס"ה דפריך למ"ד חפץ ומחזירו לאחרים אינו זוכה לאחרים מהך דתקן אומר אדם לשפחתו העבירה הרי לך מעות הללו ופדה בכן מע"ש כו' האי שפחה ה"ד אי דאיתא ב"ש דלא אחיא ב"ש גבי' אבל למ"ד זוכה לאחרים איש. דבשם שזכה לאחרים הואיל ואיתא בזה דמני וזי לעלמו [כמוש"כ תוס' ס"ד ע"ב ד"ה שחופי מוצאות וי"ל כו'] הכא נמי הואיל ומני לחלל לעלמו פרות מעשר דיליה ה"ג מני לחלל פרות אחרים. אבל למ"ד אין זוכה לאחרים קשה איך מני לחלל פרות אחרים. ודוקא גבי מעשר גלי רחמנא כו'. אך מהוספות ד"ה ופרו בזה מע"ש ובת"כ ממעט קטן שאינו פודה לגמרי ע"כ דפירשו דממעטו לגמרי. עיי"ש. וכן הרמזים לא הביאו. ועיין ר"ש בפירוש המשנה בשם הירושלמי ומכ"ז מוכח דממעטו לגמרי. וכן נקט לאו דוקא רק עונת הפעוטות דאז עפ"י רוב הוא בכלל חפץ ומחזירו לאחר שעה. ודוק בכ"ז:

יגאל איש ממעשרו. רמזים ור"ת מפרשים בקדושין דאשה שפודה מעשר שני שלה אינה מוספת חומש. והטעם מושכל. דאשה אינה ראוי' לעלות למקום אשר יבחר ד' בו בכל זמן. כי היא הרה או ילדיה קטנים ולריכים לאחם כמו חנה ולכן שלא יקשה עליה לפדות וללדו הכסף עד שיבא יכולת בידה לעלות ולאכול במקום הנבחר את המעשר פטרה תורה את האשה מהחומש. משא"כ בכל הגאולות. וכיון. ועיין מש"כ רבינו בסוף הלכות תמורות בזה:

כל אשר יעבור תחת השבט וכו'. בתו"כ קרא לתשיעי עשירי כו' מנין ששלשתי מקודשים כו'. נראה דקש"א לשון הפסוק. דהו"ל למכתב מכל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לד'. ולפי שכתוב לשון כל אשר יעבור תחת השבט דריש. דכל אשר יעבור תחת השבט יהיה קדש לד'. אך לפי איך כולן

יש במפולת שורים. ועיין פרק המקבל דף ק"ה. שהרבה לריך זרע לחפולת שורים יותר מלחפולת יד. וזה שאמר לפי זרעו. פירוש. כאשר יזרע האדם בעלמו. לא ע"י שורים הקילה עליו התורה כי. שתשוב שדה לחפולתו. ודוק:

ויסך חמשת כו' וקס' לו. פירוש. שהשדה היא אלל הפודה. ככל שדה אחוזה. שאם מוכרה אחר זה חוזרת אליו ביוכל אבל במקדים ביתו זה נכסיו מטלטלין. אם מכרן אח"ז מכורין לעולם כתוב ויסך כו' והיה לו שכל זמן שלא מכרן הן שלו ופסוק:

אך בזכור אשר יבזכר לד' כו' לא יקדים איש אותו ואם בזהמה הטמאה ופדה בערבך ויסך חמשתו עליו. הראב"ע פירוש אם יקדים זכר בזהמה טמאה לבה"ב אז לריך לפדותו בשויו ותוספות חומש מלבד הטלה שנותן לכהן. ודבריו נכונים. ומלאתי הדין הזה לרז"ל בספרי פ' קרח פסקא קי"ח כפי גירסת הגר"א המחזרת ואת בזכור בזהמה הטמאה תפדה שומעני אף שבה"ב ת"ל וכל פטר חמור תפדה בשה יכול פ"ח כו' ושאר כל בה"ב בכבות וכלים ת"ל עוד ופ"ח כו' ואי אתה פודה שאר בזהמה טמאה כלל. איך מה ת"ל בזכור בזהמה טמאה תפדה אם אינו ענין לבזכור תגהו ענין להקדש בזה שמקדשים כו' וחוזרים ופודים אותו כו'. הרי מפורש. דבזכור בה"ב פ"ח מקדשו לבה"ב. ואע"ג דלמאן דאמר בהנאה ואין יכול להקדים ללאו ביתו הוה. הא קאמר הגמרא בזכרות דף י"א. דהגונב מבה"ב פ"ח חייב כופל. אלמא דמבית האיש קרינא ביה עיי"ש. ובשאר קדשים הקדש עליו מדרבנן. עיין תוס' סוף תמורה ודוק:

אך כל חרם כו' מאדם ובהמה. זה עבדיו הכנענים. שהן בבהמה. לכן כתוב ובהמה. אבל בבמדבר גבי בזכור כתוב באדם ובהמה. דתמן בישראל. לכן כתב לחלק. כמו שכתבו בתוס' שבת דף ע' גבי בחריש ובקליר. יעו"ש. ועיין בהשגות פרק י"א ה"ז מזכ"י יעו"ש:

אשר יחרם מן האדם. בתו"כ יכול אפילו שלא נגמר דינו ת"ל אשר יחרם מן האדם. ופירש בהתורה והמורה. דאשר יחרם משמע העומד לך ומתוקן לך בלא הכנה. ויפה פירש. שכן דרשו בפי' יוה"כ מכל האוכל אשר יאכל זה ביאת תרגולת כו' ואימא בן פקועה מחוסר קריעה. הרי דאשר יאכל מורה. שצומד להאכל בלא שום תיקון. ובגמ' פירש דכתב מן האדם ולא כל האדם. והפירוש. דאדם כולל אף בן יום אחד כל דהוא כמפורש. פרק יולא דופן מ"ד. והנה קטן לא יתכן. שיבא נגמר דינו. אם לא

משך

בחתי

חכמה

והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל. דייק העשירי יהיה קדש לד' פירוש להקדשה ותמורתו יהיה קדש, פירוש שאינו קרב כדין תמורת מעשר, דרועה ואינו לד' רק קדש בלבד.

ובתו"כ ת"ל יהיה קדש מלמד שמעשר בהמה בעמד ועשר ריה"ג אומר כו', נראה משום דריה"ג לטעמיה, דסבר קדשים קלים ממון בעלים, וכן לרבי, דסבר פסח ממון בעלים בפסחים ל' לריך קרא דיהיה קדש ולא שכבר קדוש, לכן כתיב בלשון עמיד, דאדא דפסח ושלמים נכנסין לדיר להטעמיה, כדאמר הגמ' בצבורות ריש פרק מעשר בקמה, לכן אינטרכו קראי אחרינא שמלוה לעשר מעשר בהמה, ודוק;

כולן קדושים, וזה אי אפשר, לכן דרשו כאילו הוה כתיב כל אשר יעבור תחת השכט תחת העשירי יהיה קדש לד', והיינו, שיהיה במקום העשירי, וכמו דכתיב ואקח כו' תחת כל פטרת רחם בצנ"י, שתחת הוא ענין במקומו ותמורתו, וכמו דאמרין זו תחת זו (תמורה ט' עיי"ש), וכמו וימליכה תחת ושתה וזה דוקא אם כבר נמנה והמוך לעשירי, אז אם קרא את החשיצי הו"א עשירי קדוש תחתיו, וזה נכון, דכן דרך הפסוק לחסר תיבה, כמו דכתיב יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספרי, דהוא כאילו כתוב ואל יהי מתיו מספר, וכן מאלו רבות, וספ"ק דגטין אייר שמעון הנשיא משמיה, דנשיא, וזה כמו שכתוב אחר ר"ש אחר הנשיא, ודוק;

השמות

ויצא, כי מברנו ויאכלגס אכל כו', הנה דע דהתורה שללה ומנעה דין העבדות בעמו ישראל וגם שאין האדם ראוי למכור עלמו לעולם, עבדי הם ולא עבדים לעבדים, וזה היה בהם ידוע מאבינו אברהם, ולכן כאשר שלחו אחי יוסף כו' ושא נא לפשע עבדי אלדי אביך, ואחיו באו ואמרו לו הנו לך לעבדים, אמר להם התחת אלדים אני, שכיון שהנכם עבדים לד', לא תוכלו להיות עבדים לארון אחי, אם לא יהיה במקום אלדים, וכן דרש בירושלמי, דעבדים פטורים מק"ש, משום ד' אלדנו ד' אחד, מי שאין לו אלא ארון אחד, ולכן השבטים שאמרו ליעקב אבינו שמע ישראל כו' לא היו יכולים להיות עבדים לארון אחי, אך החירה תורה מכר לזמן, וזה רק באנשים, אבל בגשים היא אינה מוכרת עמלה כלל, רק אביה יכול למוכרה כשהיא קטנה, אבל לא לאיש אשר לא יוכל ליעדה, כמו לקרובים וכיו"צ, והוא רק מכר לאשות, וכן מקדשה אביה לעולם כשהיא נערה, דרק ענין האשות שלה מסרה המורה לאביה, וזה בישראל שקנויים לד' לבדו, והוא אדונם לא אחרי, אמנם בעוצ הדין, דמוכר בניו ובנותיו לשפחות, לעולם כמו שאמר הכתוב מהם תקנו עבד או אמה (רמזים פ"ט מהל' עבדים), והדין דיש לשכירות מחלה ועד סוף, והיו מלוה וכמו דאמרו בקדושין ס"ג מ"ח, והרמזים פסק דמקדש במלוה אינה מקודשת, ובמכר פסק דבמלוה

ממנו, לכן הקונה שפחה במלוה קונה, ולכן אמרו, כי יעקב היה פועל לזמן והיו שוכר פסולה במלוה, ואם היה כמו קדושין הלא אינה מקודשת, רק היה כמו מכר דמועיל במלוה והיו קדושין שלטו כמו מכר, שכן נח יכול למכור בנותיו גם לשפחות, ומכש"כ לבעליהן, וזה כי מכרנו, ומשיחתן של אמהות למדן תורתן של בנים, שנחלקו שאלו ודוד כפ"ב מסנהדרין ודוק:

בשרתו, אז ישיר כו' הזאת, דע דדבור הוא לשון עזה כמבואר מכות דף י"א, ולשון קשה בתו"כ פ' שמיני, לכן לא מאלנו בשום נביא בתורה ולא ברי"ך שיאמר, שדבר הנביא אל ד', רק וידבר ד' אל משה, שהוא לשון זווי, אבל שמשה ידבר אל השי"ת לא כתוב בשום מקום, רק כפ' פנחס וידבר משה כו' יפקוד ד' וישוין בילקוט וכן ביפסח וידבר יפסח את כל דבריו לפני ד', וכן כתוב בבוא משה אל אהר"ע לדבר אחי, פירוש, שידבר השי"ת את משה, ובא והכין עלמו לזה, ומאלנו בשמואל כ"ב וידבר דוד לד' את דברי השירה, וכן בתהלים אשר דבר לד', וזה שדבר השירה הזאת לכבוד השי"ת, ולאודות לו, ולא לשון דבור אל השומע, ומה קפלא המכילתא לפ"י שנשבעו עשרה שירות חשיב אז ידבר יאשע לד' ביום כו' ויאמר שמש בנגעוין דום לשירה, והמכוון שזה שדבר לשם השם ולכבודו להגדיל תפארתו ותהלתו אמר לשמש דום כו', אבל לא שדבר להשם יתברך, וצבור: